

**HUDUDLARNI IJTIMOYIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY
BUDJETLARNING AHAMIYATI**

Salomova Muyassar Fayzullaevna

Termiz davlat universiteti, Iqtisodiyot (tarmoqlar va soxalar bo'yicha) mutaxassisligi
2-bosqich magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish jarayonida mahalliy budjetlarning o'rni va ahamiyati o'rganiladi. Mahalliy budjetlar hududlar iqtisodiyotini rivojlantirishda qanday vositalar bilan ishtirok etishi, ularning moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashdagi roli tahlil qilinadi. Shu bilan birga, dunyo amaliyoti va O'zbekiston tajribasi asosida mahalliy budjetlarni samarali boshqarish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Mahalliy budjet, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy barqarorlik, davlat boshqaruvi, hududiy rivojlanish.

Abstract

This article examines the role and importance of local budgets in the socio-economic development of regions. It analyzes the means by which local budgets participate in the development of the regional economy, their role in ensuring financial stability and social well-being. At the same time, it considers ways to effectively manage local budgets based on world practice and the experience of Uzbekistan.

Keywords. Local budget, socio-economic development, financial stability, public administration, regional development.

KIRISH

Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi mamlakatning umumiy barqarorligi va farovonligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mahalliy budjetlar bu rivojlanishning asosiy moliyaviy resursi hisoblanib, ular orqali davlat va mahalliy hokimiyatlarning siyosiy va iqtisodiy dasturlari amalga oshiriladi. Mahalliy budjetlar hududlar aholisining turmush darajasini oshirish, infratuzilma rivojini ta'minlash, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish uchun muhim vositadir. Ushbu maqolada mahalliy budjetlarning hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi roli ko'rib chiqiladi.

Mahalliy budjetlar hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim moliyaviy asos bo'lib xizmat qiladi. Ular mahalliy hokimiyat organlarining moliyaviy mustaqilligini ta'minlash, hududiy infratuzilmani rivojlantirish, aholini ijtimoiy himoya qilish va iqtisodiy taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash kabi vazifalarni bajaradi.

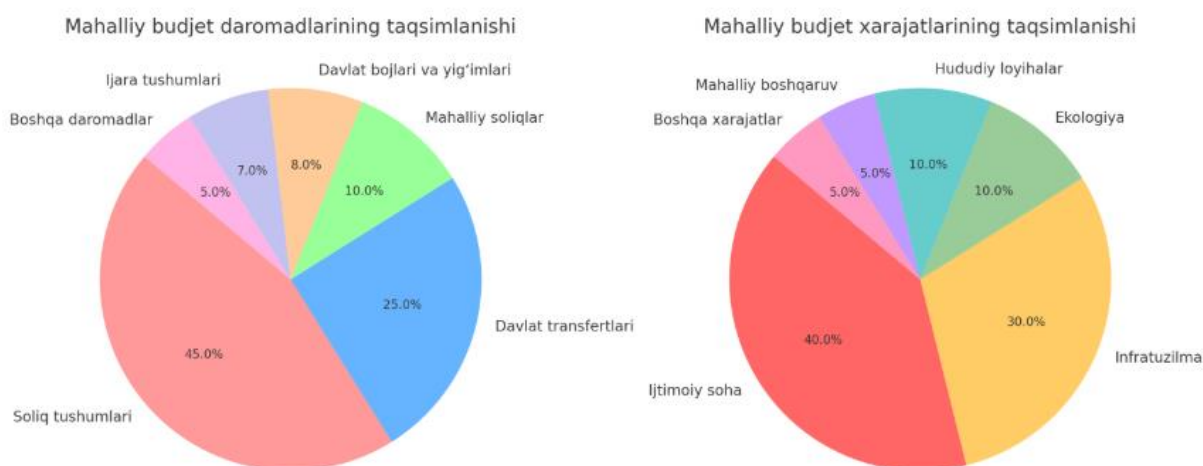
ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mahalliy budjetlar va ularning hududiy rivojlanishdagi o‘rni bo‘yicha ko‘plab ilmiy asarlar va tadqiqotlar mavjud. Misol uchun, A. Smith va D. Ricardo kabi iqtisodiy nazariyachilar davlat moliyasining ahamiyatini ta’kidlashgan. Zamonaviy tadqiqotlarda mahalliy budjetlar infratuzilma rivojlanishiga va aholining turmush darajasiga ta’sirini o‘rganish keng o‘rin olgan. O‘zbekiston tajribasiga kelsak, I. Karimov tomonidan boshlangan iqtisodiy islohotlar natijasida mahalliy hokimiyatlar va ularning moliyaviy mustaqilligi kuchaygan.

Ushbu tadqiqotda adabiyotlarni tahlil qilish, statistik ma’lumotlar asosida iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini o‘rganish va solishtirma tahlil usullari qo‘llanildi. Mahalliy budjetlarning hududiy rivojlanishga ta’sirini aniqlash uchun mintaqaviy daromadlar va xarajatlar tuzilmasi, ularning aholining turmush darajasiga ta’siri o‘rganildi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mahalliy budjetlar hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ular orqali infratuzilma loyihalari moliyalashtiriladi, ijtimoiy dasturlar amalga oshiriladi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, mahalliy budjetlarning samarali boshqarilishi hududlarning iqtisodiy barqarorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda mahalliy budjetlarning rolini kuchaytirish, ularni samarali boshqarish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish zarurati mavjud.

1-rasm. Mahalliy budjetning daromad va xarajat qismlarining taqsimlanishi aks ettirilgan grafik.

1. Mahalliy budjet – bu viloyat, shahar va tuman darajasidagi davlat budjetining tarkibiy qismi bo‘lib, hududiy byudjet siyosati doirasida shakllantiriladi va amalga oshiriladi. Uning tarkibiga quyidagi daromad va xarajatlar kiradi:

1.1. Mahalliy budjet daromadlari:

- **Soliq tushumlari** (QQSdan ajratmalar, foyda solig'i, jismoniy shaxslar daromad solig'i, aksiz soliq va boshqalar).
- **Davlat bojlari va yig'implari.**
- **Davlat subsidiyalari va transfertlari.**
- **Mahalliy soliqlar va yig'implar.**
- **Davlat mulkini ijaraga berishdan tushumlar.**

1.2. Mahalliy budjet xarajatlari:

- **Ijtimoiy soha** (ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport va ijtimoiy himoya).
- **Infratuzilma** (yo'llar, transport, kommunal xizmatlar).
- **Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish.**
- **Hududiy iqtisodiy loyihalar.**
- **Mahalliy davlat boshqaruvi organlarining xarajatlari.**

2. Mahalliy budjetlarning ijtimoiy rivojlanishdagi o'rni

Mahalliy budjetlar ijtimoiy infratuzilmani yaxshilash, aholi farovonligini oshirish va bandlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Asosiy yo'nalishlar quyidagilardan iborat:

2.1. Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish

Mahalliy budjet mablag'lari maktablar, bog'chalar, oliy ta'lim muassasalari va tibbiy muassasalarni qurish va ta'mirlash uchun sarflanadi. Bu esa ta'lim sifati va sog'liqni saqlash tizimini yaxshilashga xizmat qiladi.

2.2. Hududiy bandlikni oshirish

Mahalliy budjet hisobidan amalga oshiriladigan infratuzilma loyihalari yangi ish o'rinlari yaratishga sabab bo'ladi. Shuningdek, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash dasturlari orqali kichik biznes va o'rta biznesni rivojlantirishga hissa qo'shiladi.

2.3. Kommunal xizmatlarni rivojlantirish

Mahalliy budjet mablag'lari suv ta'minoti, elektr energiyasi, yo'llarni ta'mirlash kabi muhim xizmatlarga yo'naltiriladi. Bu esa aholi turmush darajasini oshirishga yordam beradi.

3. Mahalliy budjetlarning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni

Mahalliy budjetlar hududiy iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun asosiy vositalardan biridir. U quyidagi jihatlar orqali iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi:

3.1. Mahalliy investitsiyalarni rag'batlantirish

Mahalliy budjetdan ajratiladigan grantlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi. Bu esa hududiy iqtisodiyotning o'sishini ta'minlaydi.

3.2. Infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish

Yangi yo‘llar, ko‘priklar, sanoat hududlari va logistika markazlari qurilishi orqali hududning iqtisodiy salohiyati oshiriladi. Bu esa mahalliy tadbirkorlik va savdoning rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

3.3. Mahalliy sanoat va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash

Mahalliy budjet mablag‘lari orqali tadbirkorlik subyektlariga moliyaviy yordam berish, kreditlar ajratish va biznesni rivojlantirishga sharoit yaratish mumkin.

4. Mahalliy budjetlar muammolari va ularni hal qilish yo‘llari

4.1. Muammolar:

- **Mahalliy budjet daromadlarining cheklanganligi** – soliqlarning katta qismi markaziy budjetga yo‘naltirilgani sababli mahalliy budjetlar yetarlicha mablag‘ yig‘a olmaydi.
- **Xarajatlarning nomutanosibligi** – ba‘zi hududlarda budjet mablag‘lari noto‘g‘ri taqsimlanishi iqtisodiy rivojlanishga to‘sqinlik qiladi.
- **Byurokratik to‘siqlar** – mahalliy hokimiyat organlarining qaror qabul qilishdagi sustkashligi loyihalarning kechikishiga olib keladi.

4.2. Muammolarni hal etish yo‘llari:

- **Mahalliy daromad bazasini kengaytirish** – yangi soliqlar joriy etish va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash orqali budjet daromadlarini oshirish.
- **Soliq ajratmalarining oshirilishi** – mahalliy hokimiyatga ko‘proq mustaqillik berish orqali budjetning barqarorligini ta‘minlash.
- **Raqamlashtirish va shaffoflikni oshirish** – budjet xarajatlarini ochiq e‘lon qilish orqali korrupsiyaga qarshi kurashish va samaradorlikni oshirish.

XULOSA

Mahalliy budjetlar hududlarning barqaror va izchil rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ularni samarali boshqarish orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy rivojlanishga ham erishish mumkin. Mahalliy hokimiyat organlari moliyaviy mustaqillikni ta‘minlashi va hududlarga xos resurslarni oqilona boshqarishi lozim.

Mahalliy budjetlar hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning muhim moliyaviy vositasi hisoblanadi. Ular orqali ta‘lim, sog‘liqni saqlash, infratuzilma va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash amalga oshiriladi. Mahalliy budjetlarning samaradorligini oshirish uchun moliyaviy mustaqillikni kuchaytirish, soliq tushumlarini ko‘paytirish va raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish zarur. Shu orqali hududlarning barqaror rivojlanishi ta‘minlanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Smith, A. (1776). The Wealth of Nations.
2. Ricardo, D. (1817). On the Principles of Political Economy and Taxation.

3. Karimov, I. (1995). O‘zbekistonning iqtisodiy islohotlari. Tashkent: O‘zbekiston.

